

անվանել և անգործադրելի են. այսպիսի օրենքները և կանոնները ներկայումս են ոչ միայն աշխարհի, այլ նաև ոչ-ցանկալի անտեղծությունների պատճառ կարող է դառնալ: Վերևում յիշատակված, նաև մի քանի չը յիշատակված մանր թերություններ ունենալով հանդերձ՝ գիրքը վատ տպագրություն չէ անում ընդհանրապես. մասնաւոր եթէ ի նկատի ունենանք, որ այս գիրքը հանդէս է գալիս որպէս հեղինակի հասկած «առաջին փորձ», որ ինքն էլ յիշատակում իր առաջաբանում: Իր բովանդակութեամբ աւելի գործնական մի ձեռնարկի բնաւորութիւն ունի այս գիրքը, քան գիտական ուսումնասիրութեան. ըստ երևոյթին հեղինակի նպատակն էլ այդ է եղել. գրքի լեզուն պարզ է, ոճը դիւրամբնելի, և գիրքը գրեթէ ժողովրդական լինելու չափ հանրաժանելի է:

Մեր հեղինակն և կանոնական իրաւունքը դեռ այնքան գուրդ է հղել հետազոտողների ուշադրութիւնից, որ ամեն մի լուծայ այս սուպարնուում իրաւունքներ է արժանի: Ցանկալի էր, որ հեղինակի այս առաջին փորձը վերջինը չը լինի, այլ նոր աւելի լուրջ և մշակված ուսումնասիրութիւններ լոյս ընծայվեն հեղինակի կողմից:

ԱՌՕՐԵԱՅ ՀԱՐՅԵՐ

Խօրեան, որ այժմ այնքան զոհեր է տանում Պարսկաստանում, սպանում է մուսուր գործել նաև Կովկաս: Մեր քաղաքային վարչութիւնները ամեն տեսակ միջոցներ են ձեռք առնում սարսափելի ախտի առաջը առնելու համար:

Հեռագրերից տեղեկանում ենք, որ Թէհրանում խօրեայից մեռնողներ թիւը վերջին օրերս պակասել է, բայց սարսափահար ժողովուրդը թողնելով քաղաքը, դիմում է դէպի գիւղերը՝ տարածելով հիւանդութիւնը և այդ տեղերում: Ուրեմն հարցը աւելի լուրջ կերպարան է ստանում, ի նկատի առնելով, որ գիւղերում այն հակողութիւնը չը կայ, ինչպէս քաղաքում:

Ռուսաց կառավարութիւնը արդէն սահմանի վրա, որոշ տեղերում կորստիւններ է հաստատել, բայց դժբաղդաբար այդ միջոցը ոչ բոլորովին կարող է արգելք լինել խօրեայի Կովկաս մուտք գործելուն: Գարնան սկիզբից մինչև աշնան վերջը Պարսկաստանի գիւղերից հազարաւոր բանւորներ են գալիս Երևանի նահանգը Աշխատելու, որոնցից շատերը անցնում են Սարգսի գաղտնի կերպով: Բացի այդ, Արաքսի վրա գտնվող մի շարք թուրքաբնակ գիւղեր զբաղվում են մաքսանհանութեամբ և այդպիսով միշտ գաղտնի յարաբերութեան մէջ են Պարսկաստանի հետ:

Բայց ինչ դրութեան մէջ են գտնվում այդ գիւղերը: Մարդ կատարեալ ապշում է գրանց անմարբութեան վրա: Այդ գիւղերը բաժնի բուն նշանակութեամբ լրջում են ախտի և կեղտոտութիւնների մէջ: Մտէք դրանց տները և կը դժուարանաք զանազանի՝ այդտեղ մարդիկ են ապրում, թէ անասուններ: Իսկ նրստ ու կացի համար խօսելը նոյն իսկ աւելորդ է: Իրանց մէջ կան մարդիկ, որոնք ամբողջ կեանքում մարմինը չեն լուացել: Սպիտակեղէնի մասին գաղափար չունեն: Հագնելով մի որ և է նոր շապիկ, վրաներից չեն հանում մինչև նրա մաշկը: Դա արքայութեան հետեւանք չէ, այդպէս են ապրում նոյնպէս և հարուստները: Աւելացրէք նաև բժշկի բացակայութիւնը և այն կարծիքը, որ ամեն մի հիւանդութիւն Աստուծու պատիժ է, այն ժաւանակ պարզ կերակ, թէ ինչ բարենպաստ հող են կազմում այդ գիւղերը զանազան վարակիչ հիւանդութիւնների համար:

Հայաբնակ գիւղերը, համեմատաբար, աւելի լաւ դրութեան մէջ են գտնվում, թէպէտ սանիտարական գործի կողմից ուշադրութեան են կարթում:

Կառավարութեան մի քանի պաշտօնական միջոցները դեռ ևս բաւական չեն սարսափելի հիւրի ճանապարհը կտրելու համար. հարկաւոր է, որ ինքը գիւղացին հասկանայ իր դրութիւնը և գիտակցօրէն գործէ: Բայց, դժբաղդաբար, խաւարի մէջ խորխորդ գիւղացին մի այդպիսի ժամանակ զանազան սքաւկայրերում մատաղներ է գոհում նրանց գութը շարժելու համար... Հարկաւոր են մարդիկ, որոնք կարողանան թէ խօսքով և թէ գրքեր տարածելով հասկացնել գիւղացուն նրան սղաւնող վտանգը:

Այժմ, ամառվայ արձակուրդների պատճառով, գիւղերում են գտնվում մեր ուսանող երիտասարդներից շատերը և, մեզ թւում է, որ

նրանց ուղղակի պարտականութիւնն է հաւաքել գիւղացիներին և բացառել նրանց համաճարակի հետեւանքները, ցոյց տալ միջոցներ նրա առաջն առնելու և ընդհանրապէս օգտակար լինել գիւղացուն մի այսպիսի վտանգաւոր րօպէում:

Երբ 1892 թուին խօրեան այնքան զոհեր էր տանում Կովկասում, Երևանի նահանգի մի քանի գիւղերում ուսանողները իրանք էին գործի գլուխ անցել և եռանդուն կերպով դիմադրութիւն ցոյց տալիս սքաւկիկի ախտին: Եւ գիւղացիք ուրախութեամբ լսում էին նրանց ու մեծ հաւատով կատարում բոլոր իրանց տուած պատուէրները և խորհուրդները:

Հետեւանք այն եղաւ, որ այդ գիւղերում համարեա թէ ոչ մի գոհ չեղաւ խօրեայից: Պէտք է կարծել, որ մեր ուսանող երիտասարդութիւնը այժմ էլ, եթէ դէպքը պահանջէ, ցոյց կը տայ իր եռանդուն գործունէութիւնը: Ար. Մակարեան

Բաթում.

ՀԱՄԵՐԱՇԵՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՆՈՒՊԱՐՀԻ ՎՐԱ
(Նամակ Երևանից)

Համերաշխութեան գաղափարը, աստիճանաբար, հող է գտնում իր համար Կովկասում և նա, թերև, շուտով իրականութեան գաղտնայ մեղանում:

«Մշակի» մէջ մեր շօշափած այլացել և այլալորն ժողովուրդների համերաշխութեան խնդրը արձագանք դառն թուրք մամուլի մէջ: Կովկասում գոյութիւն ունեցող համարեա միակ պարսկերէն լրագիրը—«Շարքի Ռուսը», թարգմանաբար առաջ բերելով մեր յօդուածները, իր կողմից յայտնեց իր համակրութիւնը այդ հարցի առթիւ և արձարծեց այդ միտքը այն հասարակութեան մէջ, որին ծառայելու կոչումն ունի: Այս ուրախալի երևոյթը անհետանք չէր անցնի: Որքան էլ մեր դրացի պարսիկ ժողովուրդի մէջ լրագիրը ասած բանը թիչ տարածված լինի, այնուամենայնիւ կայ մի որոշ շրջան, որը հետաքրքրվում է իր ժողովուրդի հարցերով և ստանում է այս կամ այն լրագիրը, այս դէպքում «Շարքի Ռուսը» և լսում նրա խօսքին:

Այսպէս մեղանում—Երևանում—մենք առիթ ունեցանք հանդիպելու մի քանի պարսիկների, որոնք ուշադրութիւն դարձրած լինելով «Շարքի Ռուսի» մէջ շօշափած այդ խնդրին, խօսելու էին միանգամայն համակիր կերպով ազգերի և ցեղերի—մասնաւորապէս հայերի և թուրքերի համերաշխութեան խնդրի նկատմամբ և արձարծելով այս նոյն միտքը իրանց շրջանում: Այսպիսի հայեացքներով մարդիկ իւրաքանչիւր հասարակութեան մէջ, շատ չէ, բաւական էր ունենալ մի երկու տասնեակ, որ նրանց գաւառած սկզբունքները շուտով ընդհանրանային և հետեւանք առաջացնէին: Իսկ մենք ուրախութեամբ արձանագրում ենք այն փաստը, որ պարսիկ ժողովուրդի մէջ այժմ նըկատելի են հասկացող, խելացի հայեացքների տէր անձնաւորութիւններ աւելի մեծ թւով, քան ընդունված էր կարծել: Անա այս հանմերաշխութեան մի երկու փաստեր, ոչ միայն քաղաքներում ապրող—հետեւապէս համեմատաբար մտաւորապէս աւելի բարձր կանգնած հասարակութիւնների շրջանում, այլ և գիւղական տարրի—բուն ազգաբնակչութեան խաւերում, ուր որ և է առողջ միտք, խելացի գործունէութիւն մտցնելու համար կարելիութիւն գտնելը այնքան էլ դիւրին բան չէր: Սակայն փաստը այսօր գալիս է մեզ համոզելու, որ մեր ժողովուրդը համերաշխութեան գաղափարը, նրա բարեբար հետեւանքները ըմբռնելու մէջ այնքան էլ յետ չէ մնացել և բաւական է մի առիթ, որ նա ունենայ բաւական օրինակներ:

Երևանի նահանգում, ուր հայ և թուրք ժողովուրդներ ապրում են միասին, շատ սովորական երևոյթ է տեսնել այդ միասին ապրող, փոխադարձ շահերով և դրացիական կապերով կապված երկու ազգութիւնների մէջ թշնամական յարաբերութիւններ, որոնք ամեն անգամ առիթ են փնտռում անմիտ վրէժխնդրութեան գործողութիւնների առաջացնել: Այդպիսի թշնամական յարաբերութիւններ, նայած ժամանակին և հանգամանքների դասաւորման, ընդունել են մեծ կամ փոքր ծաւալ: Վերջին տարին, չը գիտենք ինչ առիթներից, լարված յարաբերութիւնների մասին յաճախ տարածվող լուրերը լուրջ մտաւորականութիւն էին պատճառում: Իզդիբի շրջանում սպառվում էր

ընդհարում, շամարուի մէջ տեղի ունեցաւ կռիւ և միմեանց վիրաւորելու դէպք: Որովհետեւ այդպիսի դրութիւն ստեղծելու առիթներ մէջտեղ չը կային, ուստի շատ շուտ անկայաւորի դարձաւ, որ այդ բոլորը առաջ էր գալիս չարամիտ և նենգաւոր մարդկանց դիտաւորեալ տարածած սուտ լուրերից, որոնք այդ կռիւների մէջ փնտռում էին որոշ շահ:

Թշնամական յարաբերութիւն, այն էլ սուր կերպով առաջ եկաւ նաև Երևանի գաւառի Բաշաբունուի հասարակութեան հայ և թուրք ժողովուրդների մէջ, տեղի ունեցան նոյն իսկ փոխադարձ գաղափարող սպանութիւններ, սակայն այդ քանի դէմ, որքան լսեցինք, դուրս եկան երկու կողմերից հասակաւոր և դիքը ունեցող մարդիկ, հրապարակով խոստում և երդում արեցին վերջ դնել այդ թշնամութիւններին, իւրաքանչիւր իրանցից պարտաւորվելով բարոյել իւրալինների մէջ մէր, համեմաշխութիւն և դրացիական բարի յարաբերութիւն:

Այսպիսի մի այլ օրինակ տեղի ունեցաւ նաև մի այլ տեղ:

Թշնամական յարաբերութիւն ստեղծվել և սուր կերպարանք էր ընդունում նաև Ղամարուի շրջանում Զիգանուի գիւղի հայերի և թուրքերի մէջ, և ահա այդտեղ էլ գտնվեցին մարդիկ երկու կողմերից, որոնք ըմբռնելով այդպիսի յարաբերութիւնների կորստաբեր հետեւանքները, կայացրին հաշտութիւն այդ թշնամացած տարրերի մէջ:

Որքան էլ մեր քերած այս երկու օրինակները անհատական բնաւորութիւն կրեն, այնուամենայնիւ կարելի է վստահ աւել, որ մեր ժողովուրդը ոտք է դնում արդէն համերաշխութեան ճանապարհի վրա և թերևս մենք, առիթ ունենալով երկու ազգութիւնների հաշտութեան նոր նոր օրինակներ առաջ բերելու: Ա.—Դօ

ՆԱՄԱԿ ՆՈՐ-ԲԱՅԱՊԵՏԻՑ

Յուլիսի 15-ին

Յուլիսի 11-ին, կիրակի, Նոր-Բայապետի գաւառի Ներքին-Ղարանդու գիւղում կայացաւ մերաբի ընտրութիւն մեր գաւառի համար: Գաւառապետ պ. Սո. Ղորանեանցի ներկայութեամբ այդ պաշտօնի համար քուէարկվեցին նոր-բայապետի պ. Բէգլար Նալբանդեան և Մարգար թուրք գիւղացի պ. Սամբա Սուլթանով: Գուէները բազմութեամբ (607 ընդդէմ 41-ի) միտքը ընտրվեց պ. Բ. Նալբանդեանց, իսկ պ. Ս. Սուլթանով որոշվեց կանդիդատ, որոնք ներկայացվել են ուր հարկի է հաստատութիւն:

Նոր-Բայապետի գաւառում մինչև այժմ միւրաբի (Չրաթան) պաշտօն չը կար, քանի որ այդ շրջանում հողաբաժնիներից շատ քչերն են օգտվում ջրից, այն ինչ ամբողջ գաւառի թէ ցանքերի և թէ խոտատեղերի մեծ բաժինը անջրդի է: Բայց և այնպէս ջրի հարցը զնալով այն աստիճան կարևոր է դառնում հողագործական պայմաններում, որ նրա մի կաթիլի կարիքը երբեմն զգալի է լինում, որի պատճառով անագին յալմաղալ է ծագում ժողովուրդի մէջ և նոյն իսկ արեւմտեղութիւն տեղի ունենում, այնպէս որ ջրի համար ուղղակի եղբայրը եղբորը սպանում է (այդպիսի մի դէպք պատահեց մեր գաւառի Ալի-Ղոխ գիւղում վերջերս): Եւ ահա այդ անախորժ հանգամանքների պատճառով, որպէս զի մարդիկ ջրի համար չը տուծին բարոյապէս և նիւթապէս և որ ջուրը իրար ձեռքից գողով չը խնայապօրինի կերպով,—կառավարութիւնը անհրաժեշտ համարեց միւրաբի հաստատութիւնը նաև մեր գաւառում:

Ժողովրդական-անտեսական շահերի տեսակետից այդ պաշտօնը մի բացառիկ միջոց է, որը կարող է իր բաւարար, շօշափելի արդիւնքն ունենալ հողագործական կեանքում, երբ պաշտօնավարողը լինում է մի ժրաշնա, անկաշառ, գործունեայ անձնաւորութիւն: Այդ տեսակէտից կարելի է վերը յիշված ընտրութիւնը անշուշտ անշուշտ համարել, քանի որ պ. Բ. Նալբանդեանց կարող անձն է այդ պաշտօնի համար, ուստի ցանկանալով հանդերձ նրան աւելի տոկոսութիւն այդ գործում, մենք խորհուրդ կը տալինք նրան անաշառութեամբ և արդարապէս բաժանել ջուրը հերթով բոլոր օգտվողներին՝ առանց խտրութեան դընելու հարուստի և աղքատի, զօրի և անզօրի մէջ, մանաւանդ, որ դրանով կարող է ժողովուրդի մեծամասնութեան յոյսը արդարացնել: Աւելացնենք, որ պ. Նալբանդեան մասամբ ծանօթ է գաւառի ազգաբնակչութեան, գիտէ ջրով տեղերի ժողովուրդին, ճանաչում է լաւ

ու վատ բնակչութիւն, հարստին, աղքատին, գիւղի համայնի և հասարակ դասին և այլն: Ուրեմն ժողովրդական շահերի կամ գործի տեսակէտից՝ որքան մեծ է կոչումը, որքան ծանր, պատասխանատու պաշտօնը, այնքան էլ մեծ բան է սպասվում մեր գաւառի նորընտիր միւրաբից, մի գաւառ, որ կարօտ է ամեն բանի... Կոստ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Երէկ, յուլիսի 22-ին, Նորին Կայսերական Մեծութիւն Թագուհի Կայսրուհի Մարիա Ֆեօդօրօվնայի անուանակոչութեան տօնի օրը հանդիսաւոր պատարագ և գոհաբանական մաղթանքներ կատարվեցին Թիֆլիսի Սիօնի եկեղեցում, Վանքի տաճարում և այլ աղօթատեղերում: Արաքսալի սարից արձակեցին թընդանօթի 21 հարուածները: Քաղաքը դարձաւ իր զրօշակներով, իսկ երկկողման տեղի ունեցաւ հրաշալիութիւն քաղաքային տան առաջ՝ համաձայն նոր կարգադրութեան (առաջ կատարվում էր կառավարչապետի բնակարանի դիմացը):

Թիֆլիսի աւետարական ուսումնարանի հոգաբարձական խորհուրդը մտադրութիւն ունի միջնորդութիւն յարուցանելու և խնդրելու ֆինանսների մինիստրութեան ուսումնարանական մասից, որ թոյլատրվի իրան պակասեցնելու յիշեալ դպրոցների ուսման վարձի չափը: Ամենայն խրախուսանքի և քաջալերութեան արժանի է հոգաբարձութեան մտադրութիւնը, որովհետեւ թէ Թիֆլիսի յիշված դպրոցի, թէ վաճառականական դպրոցի և թէ Ալեքսանդրօբոլորովին չեն համապատասխանում տեղական ժողովրդի զբաղանքներին, որովհետեւ այդ դպրոցներում սովորում են առհասարակ միջին և աղքատ դասակարգերի զաւակները:

Կովկասեան դպրոցական շրջանի հոգաբարձութեան կարգադրութեամբ, օգոստոսի կէսերին Թիֆլիսում հրաւիրվում է ժողովրդական դպրոցների ուսուցիչների ժողով: Այդ ժողովը կազմելու պարտականութիւնը դրված է Թիֆլիսի նահանգի ժողովրդական դպրոցների տեսչի վրա, իսկ ժողովները ղեկավարելու են 1) ընկան գիտելիքների ուսուցիչ Ա. Կ. Վերեսովը և 2) աշխարհաբարութեան ուսուցիչ Մ. Ստանիշվիկին:

1904 թվ. ընթացքում Կովկասի գիւղական գուժարներից 7,500 բ. է յատկացվում իբր նպատակ երկրագործական և արհեստաւորական ուղղիչ գաղութներին:

Կովկասեան երկրի դիմաւոյակական գումարներից ճանապարհների բարելաւման և նոր ճանապարհների շինելու համար յատկացված է 280,322 ր., որից 94,249 ր., նոր ճանապարհների, իսկ 185,973 րուբլին եղած ճանապարհների բարելաւման համար:

Երկրագործութեան դեպարտամենտը Պետերբուրգից ինտորուկտօրներ և մասնագէտներ է ուղարկել Մադրիդկաս, որպէս զի նրանք տարածեն տեղական երկրագործ գաղաբնակչութեան մէջ ծխախոտի մշակութիւնը:

„Вѣж. Вѣд.“ լրագիրը հաղորդում է, որ այս տարի նշանակ Պետերբուրգում կը սկսվեն սիմվոլիստ-նկարիչների նոր խմբի ժողովները: Բացի իր նկարչական գործունէութիւնից, խմբի անդամները մտադիր են հրատարակելու իրանց սեփական թերթը՝ Բելլինի սիմվոլիստների հրատարակութեան նման: Թերթի արտաբերել և նկարները բոլորովին ինքնօրինակ են լինելու: Թերթը հրատարակվելու չէ պարբերաբար. նա լոյս կընծայվի, երբ բաւական թւով պատկերներ ու նիւթեր հաւաքվեն:

ՄԱՆԳԼԻՍԻՑ մեզ գրում են. «Այստեղ են գտնվում մեր դերասաններից՝ տիկին Միլիքեանը, պ. Գ. Յարութիւնեանը և Միլիքեանը: Ինչպէս տեղեկացանք, պատրաստվում են, մի քանի ներկայացումներ տալու սերողների հետ միասին, կը ցանկանաք աղողութիւն»:

ՇՈՒՇՈՒՑ մեզ գրում են. «Միզանում սովորական երևոյթ է դարձել գիշերով տուն կտրելը. մօտ մի ամսից ի վեր է, որ յանդուգն գողերի մի խմբակ, քաղաքիս առաջին մասում, այսինքն հայերի թաղում սրա ու նրա տունը կտրելով տանում են: Չը նայելով որ ուստիկանութիւնը հետամուտ էր լինում այդ

